

Çevre Etiği Açısından Türkiye’de Katı Atık Sorunlarının Değerlendirilmesi

¹*Nuriye Değirmen ve ²Elmas Dönmez

¹*Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Kütahya, Türkiye

²Dumlupınar Üniversitesi Dış İlişkiler Koordinatörlüğü, Kütahya, Türkiye

Özet

Çevre etiği insanlar ile doğal çevre arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli olarak incelenmesidir. Araştırmalarda dünyadaki çevre kirliliğinin % 50'sinin son 35 yılda oluştuğu belirtilmektedir. İnsanların tüketim çılgınlığıyla artan katı atıklar çevre sorunlarının önemli kısmını oluşturmaktadır. Katı atık üreticisi tarafından atılmak istenen çevrenin korunması bakımından düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken maddelerdir. Türkiye'nin 2014 yılı istatistiklerinde, belediyelerde toplanan kişi başı günlük ortalama atık miktarı 1,08 kg'dır. Teknolojik gelişmeler, nüfusun çoğalması, plansız sanayileşme, sağlıksız kentleşme, hayat standartlarında yükselme, atık miktarını daha da artırmaktadır. Atıklar üretimden bertaraf aşamasına kadar çevre ve insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Atık konusu, uluslararası ve ulusal düzenlemelerde yer almasına karşın, yeterli uygulama ve yaptırımların eksikliğinden dolayı, küresel, bölgesel ve yerel düzeyde sorun oluşturmaya devam etmektedir. Sorunun çözümünde, etik bilgisine sahip olmak ve bu duyarlılığı kazanmak önemlidir. Bu bildiride katı atık sorunları; çevre, sağlık ve etik boyutlarıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Etiği, Katı Atık

Evaluation Of Solid Waste Problems In Turkey In Terms Of Environmental Ethics

Abstract

Environmental ethics is the systematic evaluation of moral affairs between people and natural environment. It is shown in the studies that 50% of environmental pollution has been occurred during the last 35 years. Increasing rate of solid wastes via consumption frenzy of people has a highly important part in environmental problems. Solid waste is a substance that is wished to be thrown away by the producer and also required to be removed in order to protect the environment. According to the 2014 statistics, daily waste amount per capita collected by municipalities on average is 1.08kg. Technological developments, population growth, unplanned industrialization and urbanization, improvement of standards of living make the waste amount boost. Wastes affect both environment and human health negatively from production phase to removal. This matter still causes a problem in local, regional and universal level due to the lack of application and sanctions although it is dealt with in both national and international regulations. It is quite essential to have knowledge of ethics and gain that sensibility for the solution of the problem. Solid waste problems will be evaluated in terms of environment, health and ethics in this study.

1. Giriş

Günümüzde üzerinde durulan önemli konulardan biri olan “çevre etiği”, insanoğlunun çevreye “bir sorumluluk” duygusu içerisinde bakmasını gündeme getirmiştir. Bu sorumluluğun “insan merkezli” bir etik anlayışından, gelecek kuşakların da bu dünyadaki diğer doğal canlılar ve yapılarla yaşayabilmeleri adına “doğa merkezli” bir etik anlayışına doğru kaydığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili dünyadaki genel tavır ‘sürdürülebilirlik’ yönünden yanadır. Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin ihtiyaçları için doğal kaynakların kullanımının günümüz insanlığının aleyhinde kısıtlanması talebi içermesi bakımından etik boyut taşımaktadır. Buna karşın çevre etiği bağlamında tüm dünyadaki insanların geleceği açısından incelenmesi gereken, çevre, katı atık sorunları, sağlık ve etik duyarlılık konuları insanoğlunun daha fazla tüketebilme ve şüursuzca kendisine “daha iyi bir dünya” oluşturabilme çabaları yanında, yeterince önemsenmeyen konular olarak görünmektedir [1]. Çevre sorunlarına çevre korumacı bir anlayışı yansıtan sürdürülebilir kalkınma ile birlikte insan-doğa ve toplum anlayışının temellerinin sorgulanması ve çevre sorunlarının arkasında yatan düşüncenin etik bir yaklaşım içerisinde küresel boyutta tartışılarak çözüm önerilerinin ortaya konulması gerekmektedir [4].

2. Felsefe, Etik, Çevre, Çevre Etiği ve Sağlık İlişkisi

2.1. Felsefe

Yüzyıllardır bilim, doğanın gizli ve karmaşık hayat süreçlerinin nasıl oluştuğuna dair yoğun çaba içerisinde [1]. Felsefe insanın varoluşu ve evrendeki yeri ile ilgili sorular sormaktadır. Bunlara bağlı olarak gelişen felsefenin alt dalları insanın varlıktaki yerini anlamaya çalışmıştır. Yerkürenin bir bütün hâlinde algılanabilmesini düşünen felsefe sistemleri bütünlük büyük bir ekosistemde bulunduğumuzu ifade etmektedir [4]. Bir ağacın hayatı suya, havaya, güneşe ve toprağa bağlıdır. Ağacın bunlardan biriyle ilişkisinin kopması onun ölümü demektir. İnsanın yaşamı da bağlantılarıyla mümkündür. Biyolojik ihtiyaçları onun maddeye bağlılığını, insanlarla bir arada yaşama ihtiyacı sosyal bağlılığını; fizik âlemin esiri olmadan aşkın’a uzanma arzusu ve sonsuzluk arayışı ise metafiziksel bağlılığını gösterir. Varlık düzenindeki bu ilişki hassas bir dengede devam eder. Bu ilişkiler ağında bir kopma meydana geldiği takdirde kozmik yaşamda varoluşsal sorunlar kendini göstermeye başlar [3].

2.2. Etik

Felsefenin bir alt disiplini olan "Etik" sözcüğünün anlamı, "Törebilimi, ahlak bilimi; Ahlaki, ahlakla ilgili" olarak ifade edilmekte olup, etik, ahlak'ı inceleyen en eski kuramsal dallardan biri olarak tanımlanmaktadır [2]. Etik, insanın bireysel ve toplumsal ilişkilerini nasıl yönlendirmesi gerektiğinin iyi ve kötü söz veya davranışı belirleyecek ölçütlerinin neler olduğunun belirlenmesidir [4].

Eylemler arasında karar mekanizması oluşturulurken etik yaklaşımlar kullanılmaktadır. Kantiyen, Utiliteryan, Komüniteryan ve Liberal etik yaklaşımlar bunlardan bazılarıdır. Kantiyen etik yaklaşımda araç-amaç ilişkisi eylemin niteliğini belirler. Eylemin sonucu ne olursa olsun

saptanan amacın niteliği eylemin değerini belirler. Utiliteryan etik yaklaşımda, çok fazla sayıda insana iyilik verecek eylem iyi eylem olarak değerlendirilir. Önde gelen noktası insan eylemlerinin sonuçlarıdır. Komuniteryan etik yaklaşımda toplumu oluşturan her kişi değerlidir. Eylem toplumu iyiye götürüyorsa iyi bir eylemdir. Liberal etik yaklaşım ise kişinin özgür davranması ve kendi istenci doğrultusunda eylemde bulunması ve bu eylemin iyiye varması değerlidir [5].

Tüm dinlerde de çevrenin korunmasına dönük bilgi ve uygulamalar bulunmaktadır. İnançlar insanların toplum içerisindeki davranışlarına yön gösterdiği bir gerçektir. İslam dininde de çevre sağlığına dönük bilgi ve uygulamalar yer almaktadır.

R. Frazier Nash'a göre etiğin gelişiminde 4 aşama bulunmaktadır. Etik Öncesi Geçmiş, insanın yalnızca kendi çıkarları etiğin konusunu oluşturmaktadır. Etik Geçmişte, aile, din ve kabilenin etik ilgi alanına girdiği görülür. Günümüz Etiğinde, ırk ve renk ayrımının ötesinde bir eşitlik anlayışı benimsenerek, uluslar, ırklar, insanlar ve dahi hayvanların da etiğin ilgi alanına girdiği söylenebilir. Gelecekteki Etik yaklaşım ise insanlarla birlikte hayvanları, bitkileri, yaşamın kendisini, cansız varlıkları, ekosistem bütünlüğünü, uzayı ve evreni, etik ilgi alanına alan bir sürecin geleceği dile getirilmektedir [7].

Evrensel bir etik anlayışı, bireyin toplumsal, siyasal, ekonomik, ekolojik çevresiyle uyum içinde yaşamasının gereklerini düzenler. Çağdaş etiğin temel işlevi, ortak yaşamı kuracak uyumlu davranışlara yol göstermektir. Yaşam çevresini ve niteliğini geliştirmek yönünde, tüm varlıkları etkileyen her durum, koşul ve eylem, etik alanı içinde sayılmaktadır [4].

2.3. Çevre Etiği, Çevre ve Sağlık İlişkisi

Çevre etiği, son yıllarda etik alanı içinde ele alınmakta olan bir konudur. Çevre etiğinde, çevresel etkinliklerde, insanların oluşturduğu kirliliğin, kaynakların ve tüketimlerinin diğer insanlara olan etkilerinin bilinçli bir şekilde ele alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır [4].

Sağlığın tanımı sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedensel, ruhsal ve sosyal bakımlardan tam bir iyilik hâli içerisinde olmak biçiminde yapılmaktadır. İnsan sağlığı çevre ile genetik örüntüsü arasındaki etkileşimin bir ürünüdür. İnsan daha dölleme anından başlayarak birçok çevresel sorundan etkilenmektedir [5].

21. yy.'a kadar doğal çevreye verilen zarar ciddi anlamda göz ardı edilegelmiştir. Bu da günümüzde çevrenin en önemli konu başlıklarından biri olarak tartışılmasına neden olmaktadır. İnsanın çevresindekileri etkileme ve etkilenme gücünün olduğu kabul edilmesi bağlamında insan merkezli çevre tanımı; canlı varlıkların, hayati bağlarla bağımlı oldukları, etkilendikleri, bunun yanı sıra etkiledikleri mekanlar ile birlikte o canlının ve canlılar topluluğundaki yaşam ortamı olarak belirtilmektedir. Çevre, fiziki, kültürel, doğal ve doğal olmayan çevre olmak üzere çeşitlere ayrıştırılarak incelenmektedir. Doğal çevre insan müdahalesi dışında şekillenmiş olan çevre, doğal olmayan çevre ise insan müdahalesi neticesinde oluşan çevre olarak tanımlanmaktadır. İnsanlık, ürettiği bilimlerle, çevre etiği özelinde değerlendirilecek bir şekilde,

çevre ve doğa merkezli düşünmezse, kendisinin de yok olabileceğine yönelik güçlü savlar geliştirerek, bu konuya olan ilgisini üst düzeyde tutarak, tartışmaları artırmıştır [1]. Çevre etiğinde temel yaklaşım, şu anda yaşayan neslin gelecek nesillere olan ahlaki sorumluluklarının olduğudur [4].

Çevreyi kendi sağlığımız için korumak gereksinimi nedeniyle çevre bilinci ortaya çıkmıştır. Böylesi bir çevre bilinci, çevreyi bir insan sağlığı sorunu olarak gören anlayış olarak değerlendirilebilir. Bu anlayışın uzantısı olarak çevre, sağlık hakkı kapsamında bir sorun olarak değerlendirilmiştir [7].

2.4. Çevre Sorunları

Dünyadaki çevre kirliliğinin % 50'si son 35 yılda oluşmuştur. Çevre sorunun genel karakteri; insanların etkinlikleri sonunda ekolojik dengenin bozularak, bazı maddelerin dünyanın bazı kompartımanlarında birikmesi ve o katmanların doğal kompozisyonunun bozulmasıdır. Modernleşme ve sanayileşme ile oluşan risk faktörleri insanın doğal yaşam alanı çevrede sorunlara neden olmuştur [3]. Teknolojinin akıl almaz boyutlara ulaşması ve beraberinde getirdiği ekolojik sorunlar, dünyanın dikkatini bir kez daha çevre sorunlarına çekmiştir [4]. Özellikle çağımızdaki çevre sorunları bireysel ve toplumsal bir sorun olarak ilerleyen insanın varoluşunu tümüyle tehdit eder hale gelmiştir. Ekonomik gelişmelerin sınırsız kaynağı olarak görülen doğal kaynakların su, hava, toprak ve biyolojik zenginliklerin aslında sınırlı olduğu bir gerçektir. Global riskler üç temel karaktere sahiptir.

- a. Risklerin lokal olamayan niteliği: sonuç ve etkileri itibarı ile belirli bir coğrafi yer ve mekânla sınırlı olmayıp her yerde ortaya çıkan bir özellikte olması.
- b. Risklerin hesap edilemeyen niteliği: Sonuçları prensip olarak önceden hesap edilemez bir niteliğe sahip olması.
- c. Risklerin telafi edilemez niteliği: Risk ürünlerinin çevreye verdiği hasarın yeniden onarılamaz nitelikte olması. İklim değişikliği, ozon tabakasının delinmesi vb. durumlar [3].

Çevre sorunları: yoğun enerji kullanımı, ormanlık ve tarım alanlarının yok edilmesi, bazı maddelerin insan çevresinde yoğunlaştırılması, doğada olmayan bazı yapay maddelerin üretimi, yoğun yapay gübre kullanımı gibi sorunları içermektedir [3]. Küresel ısınma, kirlenme, iklim bozulması gibi olguların nedeninin insanoğlu olduğu bir gerçektir. Şehirler insanlarla, otomobillerle, fabrikalarla dolmuştur [4]. Bu bağlamda sanayi ve kentleşme adına aşırı fosil yakıt kullanımı, bir süre sonra atmosferde olumsuz etkilerinden biri de, aşırı kötü gazların atmosfere ulaşması neticesinde atmosferin işlevinde bazı aksaklıklara sebep olmasıdır. Bu sebeple havanın ısınması ile “sera” etkisi olarak adlandırılan durumun meydana gelmesi söz konusu olabilmektedir. İnsanoğlunun havanın ısınması dolayısıyla bundan birçok yönden olumsuz etkileneceği tespit edilmiştir. Bu durum bazen kuraklık, bazen ise sellere sebep olan aşırı yağışlara neden olabilmektedir. Günümüzde bu nedenlerle bazen bir yerleşim yerinden toplu göçlere sebep olan ve hatta büyük insan ölümlerinin yaşandığı durumlar görülebilmektedir. Çevreye verilen zararların bir sonucu olarak, yine çevre kirlenmesinden kaynaklı olarak artan

bulaşıcı hastalıklar ile günümüzde ortaya çıkmış bulunan birçok hastalık, insanları tehdit eder boyutlara ulaşabilmektedir [1].

İnsanların faaliyetleri ve “tüketim çılgınlığı” sonucunda oluşan/çıkan atıklar çevre sorunlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Hayat standartlarındaki artışın yanında nüfusun çoğalması üretilen atık miktarını artırmıştır. Atıklar üretildikleri andan bertaraf aşamasına kadar çevre ve insan ile doğrudan etkileşim içindedir. Özellikleri ve bileşenleri ile çevre ve insan sağlığına olumsuz etkileri bulunmaktadır. Katı atık, evsel, ticari ve endüstriyel işlevler sonucu oluşan ve tüketicisi tarafından artık işe yaramadığı gerekçesiyle atılan, ancak çevre ve insan sağlığı yanında diğer toplumsal zararları nedeniyle düzenli biçimde uzaklaştırılması gereken maddeler olarak tanımlanabilir. Katı atıklar kaynaklarına göre evsel katı atıklar, endüstriyel nitelikli katı atıklar, tıbbi katı atıklar ve özel katı atıklar olarak 4 sınıfta değerlendirilir [5].

Günümüzde çevre sorunları hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunudur. Yönetimler, ekolojik ve ekonomik inişin helezonu içinde kapana kısılmış bulunmaktadır. Çevre sorunlarının en büyük kaynağı olarak yoksulluk görülmektedir. Zengin ve yoksul ülkeler arasındaki büyüyen uçurum sorunları katlandırmaktadır. Günümüzde çevre sorunları, hem enerji kaynakları hem de alternatif teknolojileri içeren yeni bir anlayış ve yapılanmayı gerekli kılmaktadır. Çevre sorunlarının fikrî temellerine gidilirken batı tipi modernitenin, ailenin ve toplumsal ilişkilerin, bilimin amacının, demokratik devletin özgür potansiyelinin, ilerlemeci fikirlerin ve evrensel etiğin sorgulanması gerekir [4].

2.5. Çevre Sorunlarının Çözümleri

Tabiattaki tehlikelerden korunma içgüdüğü insanoğlunu bir takım arayışlara götürmüştür. İnsan kültür ve medeniyetle tabiata hâkim olmaya çalışmıştır [3]. Yürürlükteki kültürler ve değerler çevre sorunlarını oluşturduğuna göre, toplumları güzel kültürel davranış ve ahlaki anlayış bilincine ulaştırmak çevre etiğinin iyi ve doğruya ulaşmada yön gösterici düsturu olabileceği savunulmaktadır.

Katı atık sorunlarının çözümünde çevre etiği bağlamında, kaynakların verimli kullanımı, atıkların minimize edilmesi, geri dönüştürülmesi, çevre dostu tasarım, projeler ve paketleme gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır [1].

Çevre sorunlarının önemini kavramak, bilgilendirme ve bilinçlendirme konusu ve çevre duyarlılığını kazanmak, etiğin çevre alanında duyumsanmasının ön koşuludur. Çevre sorunlarını önlemek, etkilerini gidermek üzere eyleme geçmek ve bu kararlılığı pratiğe yansıtmak, çevre etiğinin bireylerin vicdanı ve aklında yer etmesini gerektirir. Bu bağlamda çevreye karşı sorumluluk etiği özellikle kaçınılmaz olmuştur [5].

1972’de Stockholm Birleşmiş Milletler Çevre Konferansında, dünya ülkeleri temsilcileri sorunları tartışmış, kısa ve uzun vadeli önlemleri saptamış; “tek bir dünyamız var” sloganı ortaya konmuştur ve sürdürülebilir kalkınma yolları bulunmasına dikkat çekilmiştir [4]. Sonrasında

1992’de yapılan Dünya Zirvesinde Rio Konferansı’nda İklim Değişikliği Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 konu başlıkları ele alınmış, çözümler bulunmaya çalışılmıştır ve “ekolojik olarak sürdürülebilir gelişme” çevresel etik kavramının yeniden gündeme gelmesinde çatışan taleplere ve çıkarlara öncülük ederek ortaya çıkmıştır. Rio’da gelişme yolundaki ülkelerde sürekli ve dengeli kalkınmanın hızlandırılması için uluslar arası iş birliğine gidilmesinin gereğine vurgu yapılmıştır. Sonrasında 2002’de yapılan Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi; Rio Konferansı’nda belirlenmiş olan temel hedeflerin izlenmesi için yapılmış bir dünya zirvesidir. Rio’dan farklı olarak Johannesburg’da Zirve’ye daha çok farklı aktörlerin katılımı sağlanmış, farklı toplumsal gruplar katılmıştır. Johannesburg Zirvesinde, konuların çok geniş bir şekilde ele alındığı ve sorunların kökenine bu nedenle inilemediği, önerilerinin yüzeysel kaldığı etik açıdan eleştirilmektedir [4].

Ülkemiz açısından, su ve toprak kaynaklarına dayalı kalkınma projelerinin ekosistemleri en az etkileyecek şekilde gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır [4]. Türkiye’nin 2014 yılı istatistiklerinde, belediyelerde toplanan kişi başı günlük ortalama atık miktarı 1,08 kg’dır. Atık toplama ve taşıma hizmeti verilen belediyelerde toplanan 28 milyon ton atığın, %63,5’i düzenli depolama tesislerine, %35,5’i belediye çöplüklerine, %0,5’i kompost tesislerine gönderilmiş, %0,5’i ise diğer yöntemler ile bertaraf edilmiştir [6]. Türkiye Johannesburg Zirvesi’nde rapor sunmuş, sürdürülebilir kalkınma, insan-canlı ve cansız çevre olmak üzere üç temel yapıyı birleştiren bir bütüncül anlayışı yansıtmış ve çevre merkezci bir etiği benimseyerek, geniş kapsamlı bir etik anlayışı kabullendiği görülmüştür. Ancak yoksulluk, gelir dağılımı, işsizliğin çözümü konularında somut öneriler bulunmadığı eleştirilmektedir. Türkiye’nin son 10 yılda sürdürülebilir kalkınma anlayışını büyük ölçüde benimsediği ve bu anlayışı kalkınma planlarının bir parçası hâline getirdiği de ifade edilmektedir. Türkiye’nin ekonomik açıdan, oluşan istikrarsızlık, çevre açısından altyapı yetersizlikleri, toplumsal açıdan, kurumsal ve toplumsal sorumluluk girişimlerini geliştirme ihtiyacı, adil rekabet konusundaki eksiklikler ve genç nüfusun eğitimindeki yetersizlikler temel sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak uluslararası çevre ve kalite standartlarına uyma yeteneğinde önemli gelişmelerin olduğu belirtilmektedir [4].

3. Sonuç

21.yy’ın sorunları çevre, toplum ve yaşam tarzları ile ilintilidir. Bu nedenle, günümüzde, toplumlar, politik, ekonomik ve sosyal bir değişimle yüz yüze gelmiştir. Sürekli değişen dinamik bir ortamda, yaşam tarzının değişime uyum sağlaması bir gerekliliktir. Ekolojik krizimizin tarihsel kökleri göz önüne alındığında, davranışsal bir değişimin yanında, çevre algılayışımızın yeni bir bağlamda ele alınması gerekmektedir [2]. Yoksul insanların, yardımlara bağlı kalmak yerine, kendi kendine yeten bir duruma getirilmesi çevre sorunlarının çözüm önerilerinin önemli ayaklarından biri olarak görülmektedir [4].

Diğer yandan atıkların çevreye ve sağlığa zarar vermesinin engellenmesi gerekmektedir. Bu engellemeyi yapmak için her türlü bilginin yanında etik bilgisine sahip olmak ve bu duyarlılığı kazanmak hem şimdiki zamanlar hem de gelecek kuşaklar için vazgeçilmez bir gerçektir [5].

4. Tartışma

Atıkların oluşturduğu çevre bozulmaları ve kirlenmeler en acil çevre sorunlarından sayılabilir. Çevrenin insan sağlığı üzerinde oynadığı rol bilinen bir gerçektir. Çevre insan yaşamını sürdürmede ve bununla birlikte bu yaşamı sağlamada çok etkili olmaktadır. Çevre sorunları günümüzde küresel açıdan insan sağlığı ve tüm türlerin sağlığı açısından sonsuz tehlike oluşturmaktadır. İklim koşulları solunum sistemi hastalıklarının artmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte çevre doğrudan hastalık nedeni olabilir ya da çevre bir kısım hastalıkların yayılımını kolaylaştırabilir. Bazı hastalıkların gidişini ve sonucunu etkilediği görülmüştür. Çevre kirlenme etmenlerinin insan vücudu ve organlar üzerindeki olumsuz etkisi bulunmaktadır [5].

Gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde sağlık profesyonelleri klasik çevre sağlığı konularını ikinci derecede ele almakta, alınacak altyapı önlemleriyle bu sorunların ortadan kalkacağını düşünmekte, sağlık personelinin çevre sağlığı sorunlarıyla fazla ilgilenmesine gereksinim olmadığını düşünmektedirler. Oysa ki çok çeşitli çevresel etkilenimler bireylerin sağlık sorununun temelini oluşturmaktadır [5].

Dünyada ve ülkemizde birçok sebebe bağlı olabilen; fakirlik, eşitsizlik, verimsiz ve aşırı tüketim ile kirlenmeyi gerçekten önleyebilecek teknolojiler bulunmadığı müddetçe, çevre alanındaki ağır sorunların süreceği, yerleşme, sağlık, gıda güvenliği ile enerji arzı gibi konularda yapılacak iyileştirmelerin bu sorunun çözümünde önemli olduğu, çevre bilincinin yerleşmesi ve çevre yönetim sisteminin oluşturulması, öncelikle yönetimlerin çevre konusunda duyarlı olmasına bağlı olduğu, ciddi olarak artık günümüzde anlaşılmıştır. Ancak bunun eylemsel yönde nasıl yansıtılacağını ise zaman gösterecektir [1].

Gelişmiş ülkelere, kendilerinin yaptığı hatayı tekrar etmemeleri, çevrenin daha az tahribini sağlayacak önlemler alabilmeleri için geliştirmekte olan ülkelere, daha fazla mali destek oluşturulması ve kirlenmeyi önleyici teknolojilerin kullanılması önerilmektedir. Çevre sorunlarının küresel bir boyut kazanması nedeniyle bu sorunların çözümünde devletlerin çok yönlü iş birliği ve eşgüdümü gerekli hâle gelmiştir. Önemli olan bu sorumlulukların etki alanının genişletilmesi ve uluslararası alanda eşit ve adil bir sorumluluğun tüm ülkeler düzeyinde paylaşılması gerekir [4]. Sonuç olarak ülkemizde katı atık sorunlarının çözümüne ilişkin projelerin geliştirilmesi ve uygulanması önerilebilir.

Kaynaklar

- [1] Yaylı H, Çevre etiği bağlamında kalkınma, çevre ve nüfus. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2012;1:15 s.151-169.
- [2] Fırat S, Çevre etiği kavramı üzerine yeniden düşünmek. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 58;3
- [3] Eren M, Çevre sorunları karşısında sorumluluk etiği. Kelam Araştırmaları 2015;13:1 s. 439-452.
- [4] Sezer Ö, Küresel konferanslar ve çevre sorunları: çevre kalkınma ve etik açısından eleştirel bir değerlendirme. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SEZER> Erişim tarihi: 03.05.2016
- [5] Çobanoğlu N, Aydoğdu İ B. Tıbbi atıkların oluşturduğu sorunların çevre, sağlık ve etik açıdan incelenmesi. www.ayk.gov.tr/.../COBANOGLU-Nesrin-AYDOĞDU-İlke-Bezen-TIBBÎ-ATIKLARI Erişim tarihi: 03/05/2006
- [6] Belediye Atık İstatistikleri 2014. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18777> Erişim tarihi: 03.05.2016
- [7] Ertan B, 2000’li yıllarda çevre etiği yaklaşımları ve Türkiye. Yönetim Bilimleri Dergisi 2004;1: 3.